

O NEKIM TIPOVIMA ANTIČKIH NAUŠNICA IZ NAŠIH NALAZIŠTA

Antičke naušnice (gr. ἐνώτια, ἐνώται, ἐλλόβια, ἑλικες, ἐλικτήρες; lat. *inaures*) raznih tipova javljaju se povremeno na našem jugoslaven-skom arheološkom terenu i ulaze u naše i strane zbirke. Importirani helenski i helenistički primjerci, kao i njihove antičke „barbarske“ imitacije, spadaju u protohistorijske spomenike naše zemlje. Stoga ćemo neke od njih ovdje prikazati, prema materijalu kojim raspolažemo. Riječ je: a) o srebrnim naušnicama „*a navicella*“, kakvih je nađeno u Radolištu, u Erdutu i u Ninu; b) o zlatnim naušnicama „*a navicella*“, kakvih je nađeno u Demir Kapiji i oko nje; c) o nekim tipovima, koji su se pojavili kod nas najprije među iskopinama iz trebeniško-gorenačkih grobova; i d) naročito o helenističkim prstenastim naušnicama sa zoomorfnim, antropomorfnim i drugim ornamentima, kakve se u novije vrijeme sve češće javljaju u okolini Ohridskog Jezera i do Južnog Jadrana.

I. Tip „*a navicella*“ i trebeniški tipovi. — Na nekoliko mjesta u našoj zemlji našlo se antičkih naušnica tipa „*a navicella*“, njem. „*kahnförmige Ohringe*“, u obliku lađice ili polumjeseca. Poznati su srebrni primjerci iz Radolišta kod Struge u Makedoniji¹⁾, iz Erduta²⁾ u Hrvatskoj i iz Nina³⁾. Godine 1954 otkopane su u selu Cetini, kod izvora rijeke Cetine (Dalmacija) dvije srebrne naušnice, koje predstavljaju naročitu varijantu ovog tipa, iz prvog vijeka n. e. Marović će ih objaviti.

Radoliška nekropola, sa njom i naušnice, a prema radoliškim naušnicama i slične erdutske, datiraju se „krajem šestog ili početkom petog vijeka st. e.“ Potpisani smatra da je sve to mlađe. Iako je dokumentarni materijal o iskapanju radoliške nekropole propao za vrijeme rata, sačuvani predmeti, koje je objavio Ljubiša Popović u *Zborniku radova Narodnog muzeja*, I, Beograd 1958, str. 75—94, sa tablama, govore sami za sebe. Radoliške naušnice „*a navicella*“ (u *spomenutom Zborniku*, *Tabla IX, grob I*, 7—8 i *Tabla X, grob I*, 8) nađene su u istom grobu zajedno sa lučnom zrnastom fibulom (*ib.*, *Tabla VII, grob I*, 10) poznatog grčkog tipa iz četvrtog vijeka, kakvih je u varijantama nađeno na raznim mjestima u Makedoniji, u Dalmaciji, u Hercegovini, Bosni

¹⁾ Ljubiša Popović, *Radolište, Zbornik radova Narodnog muzeja*, I, Beograd 1958, 75—94, sa tablama; o naušnicama *ib.* str. 81, *Table IX i X*.

²⁾ Zdenko Vinski, *Zwei kahnförmige Ohringe aus Erdut in Kroatien, Jahrbuch für kleinasiatische Forschung*, Erster Jahrgang 1950, Heft 1, pag. 66—74, *Tab. VIII—IX* (vidi recenziju u *Arheološkom vestniku—Acta archaeologica*, III, 2, Ljubljana 1952, str. 315 sq.).

³⁾ Kod Vinskog, *l. c.*

i čak u Vojvodini⁴). U istom grobu nađena je i dvojna igla (*ib.*, *Tabla VIII, grob I*, 15), kakva se često javlja u gore navedenim krajevima, nerijetko sa materijalom koji nije stariji od četvrtog vijeka. Obzirom na predmete „trebeniškog“ tipa iz radoliških grobova (*igle, ib. Tabla VIII, grob V*, 20 i *grob XIX*, 17) valja napomenuti, da je toga nađeno i u Crnobuki kod Bitolja, na lokalitetu koji je dao helenističkog novca, a da nov materijal iz Trebeništa—Gorenaca sve više diktira spuštanje datuma. Negdje kod radoliških grobova, ili u njima, našla se brončana činija — λεβης; nađen je gornji dio brončane situle (*jedno i drugo ib.*, *Tabla VI, br. 23 i 24*). To je importirani grčki materijal, ili domaći izrađen po grčkom prototipu. Toga ima i drugamo kod nas. Teško da je to starije od četvrtog vijeka. U okolini Struge i Radolišta našlo se novca Filipa II Makedonskog i Lisimaha. U Dabovjanima i u Delagoždu (ne mnogo daleko odatle) novca Aleksandra Velikog⁵). Nemamo podataka o stratigrafiji i o drugim okolnostima, ali iz svega navedenog stičemo utisak, da bi se radoliške grobove, bar onaj sa naušnicama, moglo datirati ne „šestim ili početkom petog“ nego „petim ili početkom četvrtog“.

Demir Kapija je dala bogate, zlatne, klasične primjerke naušnica spomenutog čunastog (polumjesečastog) oblika. Poznata su nam tri primjerka. Jedan od njih — zovimo ga ovdje „A“ — otkopan je u Demir-Kapiji u jednom antičkom grobu na sektoru „Iza krečane“ pri sistematskom arheološkom iskapanju godine 1952. Otkopao ga je dr. Kastelic. Drugi primjerak — zovimo ga „B“ — slučajno je otkopan godine 1925 u Demir Kapiji pri gradnji ceste za Đevđeliju⁶). Treći — zovimo ga „C“ — slučajno je nađen u Demir Kapiji godine 1935 pri kopanju temelja za bolnicu.

Primjerak „A“ je divna zlatna naušnica ukrašena vrlo precizno izvedenim filigranom⁷). Očekujemo publikaciju.

O primjerku „B“ imamo ove podatke od čovjeka koji ga je imao u rukama, prije nego li je trgovinom odnesen u nepoznatom nam pravcu. Materijal: zlato; forma: polumjesec ili čun (kao gore); dekoracija: u sredini naušnice aplicirana figura konjanika od zlatnog lima (*a* na sl. 1), na gornjem obodu montirana figura konjanika od zlatnog lima (*b* na sl. 1), na svakom uglu po jedna lavlja glava od zlatnog lima (*c-d* na sl. 1)⁸).

O primjerku „C“ znademo slijedeće. Materijal i forma kao kod primjerka „B“. U sredini aplicirane figure pijetlova (borba pijetlova) od

⁴) Pisac ovoga članka je u *Crnoj Korkiri*, str. 48, Tab. XVII, naveo nalazišta takvih fibula u našoj zemlji. U novije doba našlo se još takvih fibula u grobovima nekropole Gorenici—Trebenište, u Crnobuki kod Bitolja i drugamo.

⁵) Taj se novac sada nalazi u ohridskom Narodnom muzeju.

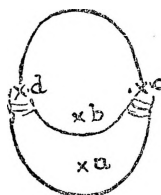
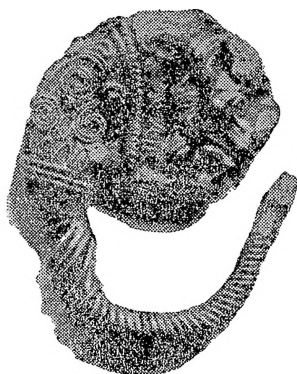
⁶) Dr. Jozo Petrović, *U Stobima danas, Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu* (= *Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu*), LIV/1942), 509: „Onakovih zlatnih naušnica nismo vidjeli nigdje u literaturi ni u mnogim velikim muzejima, koje smo obišli“.

⁷) Sada se nalazi u skopskom Arheološkom muzeju.

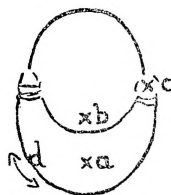
⁸) Primjerak se prije posljednjeg rata nalazio kod privatnog posjednika u Beogradu. Dobar poznavalac ovog materijala je g. Đorđe Petreski, bivši učitelj iz Prilepa.

zlatnog lima (a na sl. 2); na gornjem obodu montirana figura sfinge od zlatnog lima (b na sl. 2); na jednom uglu lavlja glava od zlatnog lima (c na sl. 2); na donjem obodu palmete od zlatnog lima (d na sl. 2)⁹⁾.

Šta da se kaže o tim demirkapijskim primjercima? Važno je da je primjerak „B“ nađen sa crvenofigurnim atičkim vazama četvrtog vijeka st. e. Primjerak „A“ je nađen u grobu, u kom je takođe nađeno atičke crvenofigurne keramike četvrtog vijeka. Te su naušnice, znači, istog doba kao i importirana atička keramika, nađena u demirkapijskim

Sl. 1

Sl. 2

grobovima; dakle iz četvrtog vijeka st. e.¹⁰⁾. Sa time je u skladu okolnost da je u Demir Kapiji nađeno nekoliko primjeraka novca grada Amfipolisa (poznata atenska kolonija) iz kraja petog ili početka četvrtog vijeka st. e.

Primjerak „A“ je ukrašen granulacijom i potsjeća na starije primjerke iz Kamir Blura u sovjetskoj Jermeniji^{10a)}. Primjerci „B“ i „C“,

⁹⁾ Primjerak je prije prošlog rata vidio g. prof. Dr. Svetislav Radojčić i upoznao s tim Dušanku Vučković-Todorović.

¹⁰⁾ Dušanka Vučković-Todorović, *Une hydrie du peintre attique Meidias, Archaeologia Iugoslavica II* (Beograd 1956), 31—38; Sve atičke vaze, nađene u Demir Kapiji, objavljuje Dušanka Vučković-Todorović u „Starinaru“ T. X. — Sa naušnicom „A“ nađeni su skromniji primjerci keramike.

^{10a)} Étienne Coche de la Ferté, *Les bijoux antiques*, Paris 1956, pag. 36, fig. 4, prema Barnettu i Watsonu, *Russian Excavations in Armenia*, „Irak“ 1952, 142.

kako se vidi iz sačuvanih opisa, imadu posebnu tehniku dekoracije. Neposredno pred Drugi svjetski rat nalazilo se u beogradskom muzeju „Princa Pavla“ nekoliko divnih zlatnih naušnica ovog tipa iz Demir Kapije. Ti su primjerci ustupljeni mađarskim arheolozima u zamjenu za kolekciju srpskih srednjovjekovnih moneta.

Nedavno je skopski Etnografski muzej nabavio jednu zlatnu naušnicu „a navicella“, koja je nađena u okolini Kočana u Makedoniji¹¹). Filigranski je dekorirana u tehnici koju vidimo na zlatnim naušnicama iz „Arabadžiske gomile“ u Duvanliju (Bugarska)¹²). Primjerak ima elemente klasične ili helenističke naušnice „a navicella“, iako je možda izrađen u mlađe doba. Poznato je, da su se ovakve naušnice izradivale i u rimsko i u bizantinsko doba i kasnije. U ruševinama rimske Ulpijane nađena je slična zlatna naušnica, varijanta svoje vrsti, koja se sada čuva u Muzeju Kosova i Metohije u Prištini.

Trebeniško-gorenački primjerci. — Poznati su zlatni „privjesci“ u obliku piramide nađeni u grobovima br. IX i X (po Vuliću) nekropole Gorenci—Trebenište¹³). Ni Vulić ni drugi ispitivači ne objašnjavaju pobliže te privjeske. Mišljenja smo da su ti „privjesci“ sastavni dio složenih bogatih naušnica. Veliki su, ali ne preveliki za uho bahate žene za života. Pokojnicima, pak, stavljale su se katkada i ponegdje složene naušnice sa još većim i težim dijelovima; pa i po nekoliko pari. Poznate su na pr., velike složene naušnice „in usum mortuorum“ iz Sardinije¹⁴). Kad posmatramo taj i drugi materijal iz stranih nalazišta sve to jasnije nam postaju neke zlatne alke iz gorenačko-trebeniških grobova. Sitni šiljak na obodu nekih od tih alki¹⁵) jasno pokazuje, da je aika bila povezana za druge dijelove zlatnog nakita vjerojatno neke složene naušnice. U komparativnom materijalu, kojim raspolazemo, jedan tip naušnica iz Lusoí na Peloponezu i jedan iz nekropole Kamunta u Južnoj Rusiji izgledaju nam donekle bliski po osnovnoj koncepciji trebeniško-gorenačkim piramicama¹⁶). Naši su primjerci, dakako, svoje vrste. Predmeti

¹¹) Seljaci iz okoline Kočana u Makedoniji otkopali su na svom području antički grob sa tumulusom i tu našli par zlatnih naušnica. Trgovinom jedna je naušnica iz tog para dospjela u skopski Etnografski muzej. Drugu je pretopio neki skopski zlatar.

¹²) Известия на Българския археологически институт VII (1932—1933), 261, fig. 45, br. 3—8.

¹³) Vulić, *Spomenik LXXVI* (1933), str. 6 i 10, sl. 8 = *Jahreshefte des Österr. arch. Inst.* XXVIII (1933), 171, Abb. 80, 5—6 = Ljubiša Popović, *Katalog nalaza iz nekropole kod Trebeništa* (ed. Narodni muzej Beograd), Beograd 1956, str. 36, Tabla VI, 11—12 i VII, 11.

¹⁴) Perrot—Chippiez, *Histoire de l'art dans l'antiquité* III, 281, fig. 577.

¹⁵) Ljubiša Popović, o. c., Tabla VI, 20.

¹⁶) Reichel—Wilhelm, *Jahreshefte des Österreichischen Archaeologischen Institutes in Wien* IV, 1901, 53—54, Fig. 91 = Hadaczek, *Der Ohrschmuck der Griechen und Etrusker*, Wien 1903, 18, Fig. 31, gdje se spominju primjerci iz Olimpije i iz Dafna.

O naušnicama iz nekropole Kamunta u Južnoj Rusiji Kondakof—Tolstoj—Reinach, *Antiquités de la Russie Méridionale*, Paris 1891, 466 i fig. 418 na str. 467. Uporedi i primjerke iz zbirke Nelidow u publikaciji: Ludwig Pollak, *Klassisch-antike Goldschmiedarbeiten im Besitze s. r. Excellenz A. J. von Nelidow*, Leipzig 1903, str. 70—71, br. 200—203, Tafel X, 200—203, sa literaturom na str. 71.

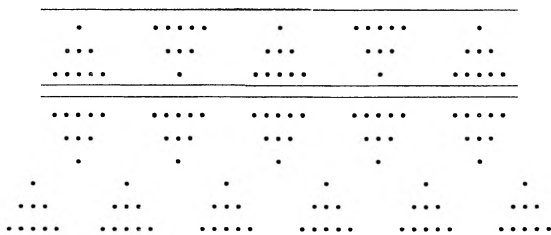
piramidalnog i koničkog oblika u antičkim grobovima katkada simboliziraju darove pokojniku svoje vrste¹⁷⁾. I nakit tog oblika ponekada ima svoju funerarnu simboliku.

Poznat je i bogati zlatni „privjesak“ jajastog oblika iz gorenadžko-trebeniškog groba br. IX (po Vuliću¹⁸⁾). Ni njega Vulić pobliže ne objašnjava. Reklo bi se da je i on pripadao bogatoj složenoj naušnici. Istu umjetničku koncepciju vidimo kod jedne grčke naušnice iz Etrurije¹⁹⁾, kod spomenute sardinske²⁰⁾ i kod nekih drugih antičkih naušnica u stranim zbir-kama.

Spomenuti gorenadžko-trebeniški zlatni privjesci u obliku piramide, koje tretiramo kao glavni sastavni dio složenih naušnica, poznati su iz publikacija. Dajemo jedan prilog upoznavajući čitaoce sa još neobjavljenim analognim zlatnim privjeskom, koji je nađen godine 1954 kod sela Crnobuki—Visoi, sjeverno od Bitolja²¹⁾. Taj primjerak (sl. 3), sada u bitoljskom Narodnom muzeju, visok 4,2 cm; širok (dužina cilindričnog dijela) 2 cm, dekorisan je preciznije i ukusnije od trebeniških. Na cilindričnoj osnovi i na prelaznom dijelu između cilindra i piramide bitoljski primjerak ima granulaciju vrlo skladnog stila. Tu su zrnca grupirana u trouglima, koji alterniraju po slijedećoj shemi:

Sl. 3

Srodan, ali nešto složeniji, sistem granulacije vidimo kod spomenute demirkapijske naušnice tipa „A“ (četverouglovi između trouglova).

¹⁷⁾ E. Pottier — S. Reinach, *Bulletin de correspondance hellénique* IX, 1885, 205—206, gdje je citiran Dumont.

¹⁸⁾ Vulić *Spomenik* LXXVI (1933), str. 6 i 10, sl. 6 = *Jahreshefte*, kao u nap. 13, Abb. 79 = Ljubiša Popović, *I. c.*, Tabla VII, 13.

¹⁹⁾ Hadaczek, *o. c.*, 67, Fig. 135—136.

²⁰⁾ Perrot—Chipiez, *I. c.*

²¹⁾ Nekoliko podataka dao je potpisani u periodiku *Sovremenost* IV, Skopje 1954., br. 7—8, str. 600—601.

Primjerak iz Crnobuki—Visoi podudara se sa trebeniškim primjercima u pogledu granuliranja piramide. Ovi naši primjerci spadaju među bolje koji su u svijetu sačuvani.

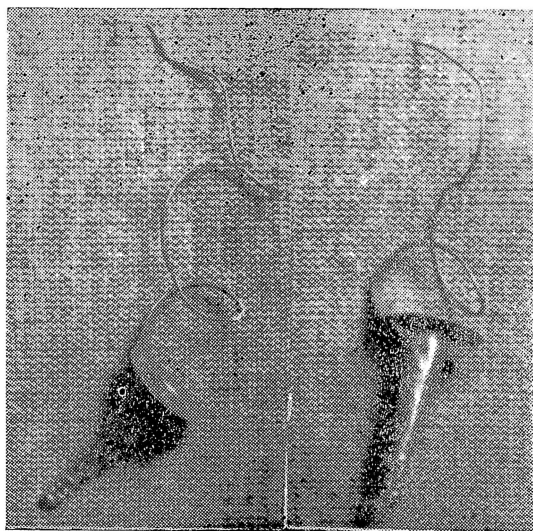
Na ovom mjestu treba spomenuti i dvije vrsti „naušnica“ malo neobičnog oblika. To su:

a) „Naušnica“ u obliku spirale, koja na dva kraja ima po jednu granulacijom izrađenu piramidicu (tip kod Hadaczeka Fig. 24, str.15). Toga je nađeno u Duvanliju (zlato), a kod nas u Dalmaciji i u Bosni (srebro)²²). Diskutira se, da li su to naušnice, ili ne;

b) Naušnice malo nepodesnog oblika za uši, u obliku lijevka sa velikim spiralnim izduženjem, poznate iz trebeniško-gorenačkih nalaza²³). Dajemo prilog notirajući još neobjavljene primjerke, od kojih su neki (dva primjerka) nađeni u Crnobuki—Visoi, sjeverno od Bitolja, a neki u Živojnu, južno od Bitolja. Primjerci iz Crnobuki—Visoi (sl. 4), od zlatnog lima, dugi su svaki po 4,5 cm — bez spiralnog dijela. Čuvaju se u bitoljskom Narodnom muzeju²⁴). Primjerci iz Živojna rasprodani su na razne strane. Znamo da su ih seljaci slučajno otkopali godine 1956. Vidjeli su ih bitoljski muzealci.

II. — Helenističke prstenaste naušnice. — U Olimpiji i na nekim drugim mjestima balkanske Grčke, na Jonskim ostrvima, na Kipru, na

Kreti, u maloj Aziji, Siriji, Egiptu, u krajevima oko Crnog Mora (Kerč, Varna), u Italiji (područje Velike Grčke i Etrurije) i drugamo našlo se zlatnih i (manje) srebrnih helenističkih naušnica, koje imaju oblik otvorenog prstena, sastavljenog obično od spiralno savijenih zlatnih ili srebrnih žica. Taj se otvoreni prsten prema jednom kraju sve više širi i na tom debljem dijelu završava glavnim plastičnim ornamentom, koji je obično ukucan u zlatnom limu

Sl. 4

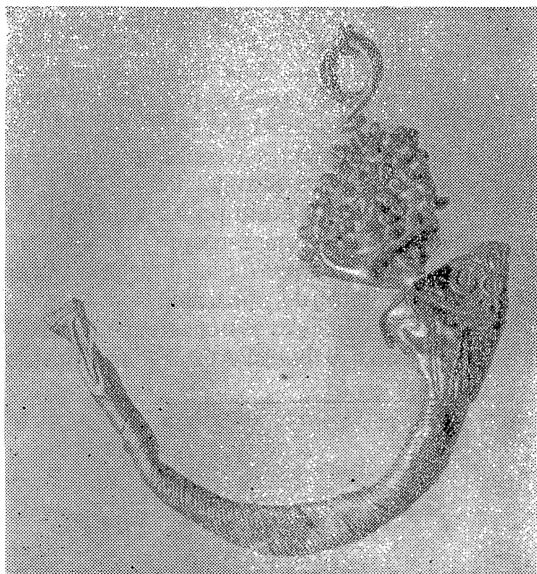
²²) Za Duvanlij: Известия VII, str. 262, fig. 45.). Za primjerke iz Dalmacije i iz Bosne: R. Vulpe, *L'âge du fer sur les régions thraces de la péninsule balkanique*, Paris, str. 67.

²³) Vulić, *Spomenik LXXI* (1933), str. 11—12, sl. 8 i 10 *Jahreshefte*, citirani godišnjak, 172, Abb. 80, 1—4. = Ljubiša Popović, o. c., 35, Tabla V.

²⁴) O primjercima iz Crnobuki nekoliko podataka u periodiku *Sovremenost*, kao u nap. 21.

(oro battuto), ili u srebrnom, ili filigranski izveden, ili izrađen od jantara, odnosno od staklene paste, kojom se jantar zamjenjuje. Kao glavni ornament javlja se tu obično lavlja, ili neka druga životinjska glava, grožđe i drugi motivi. Nerijetko se naušnica tog tipa ukrašava na tom mjestu ljudskom negroidnom — „negro“ — glavom od jantara ili od staklene paste. Glavni, krajni ornamenat povezan je redovno sa prstenastim dijelom naušnice preko malog krnjeg konusa od zlatnog ili srebrnog lima, koji je obično toreutski ukrašen²⁵⁾.

U našoj zemlji našlo se i nadalje se pronalazi na raznim mjestima, koja gravitiraju zapadnoj balkanskoj obali, zlatnih i (manje) srebrnih helenističkih naušnica tog, prstenastog tipa. Glavni im je ornamenat lavlja glava, ili grožđe, u tehnici „oro battuto“, ili ljudska negroidna glava „negro“ od staklene paste. Nešto zasebnog predstavljaju primjerci srebrnastih naušnica iz hercegovačke Gorice.

Sl. 5

Piscu ovih redova poznati su slijedeći primjerci helenističkih prstenastih naušnica iz naših arheoloških nalazišta:

1) Dvije zlatne prstenaste naušnice sa lavljom glavom i jedna sa „negro“, glavom iz okoline Trebeništa, koje je Vulić objavio;²⁶⁾

2. Zlatni primjerci sa Trebeniške gradine — Trebeniško Kale i to: a) jedan primjerak sa ornamentom u vidu grožđa, slučajan nalaz iz 1953-e godine (sl. 5); b) jedan primjerak sa lavljom glavom, pronađen pri sistematskom arheološkom kopanju godine 1953; c) dvije zlatne

²⁵⁾ Hadaczek, o. c., 46 sq.; F. H. Marshall, *Catalogue of the Jewellery Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities, British Museum*, London 1911, pag. XXXIII—XXXIV, Plate XXXI; Becatti, *Oreficerie antiche dalle minoiche alle barbariche*, Roma 1955; Interesantnih analognih egzemplara sa nama bližeg terena u inostranstvu ima u zbirci Nelidow, v.: Ludwig Pollak, o. c., 43, br. 111, 114, 115, 122, 123, Tafel IX, Ima i drugih publikacija.

²⁶⁾ Vulić, *Spomenik* XCVIII, str. 232, br. 463. Imamo usmenih potvrda od bivših ohridskih trgovaca o preprodavanju tih dragocjenosti.

naušnice, u čijem otvoru na kraju prstena ima neznatnih ali jasnih ostataka „negro“ glave od staklene paste. Ova dva komada su nađena u istom grobu zajedno sa novcem Aleksandra Velikog — važno za datiranje; d) par zlatnih naušnica sa ljudskom negroidnom glavom od staklene paste, slučajan nalaz (iz g. 1954) sa Trebeniškog Kalea. Svi navedeni primjerci sa Trebeniškog Kalea nalaze se u ohridskom Narodnom muzeju²⁷⁾;

Sl. 6

Sl. 7

3. Šest zlatnih naušnica (neke u fragmentima) sa crnačkom glavom od staklene paste, nađene nedavno u Delagoždu, sjeverozapadno od Trebeništa. Nalaze se sada u beogradskom Narodnom muzeju (sl. 6);

4. Fragmenti jedne zlatne naušnice sa ukucanim ornamentom u vidu grožđa, nađeni godine 1957 u Ohridu—Činar pri kopanju temelja za novogradnju; sada u ohridskom Narodnom muzeju;

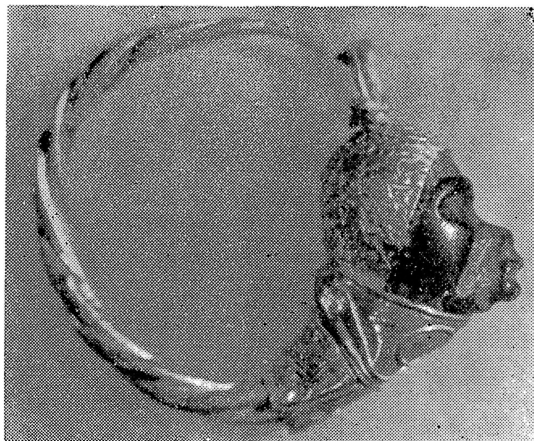
5. Dva para zlatnih naušnica sa lavljom glavom, slučajan nalaz (1957 g.) iz sela Kosela kod Ohrida. Jedna naušnica iz jednog (boljeg) para nalazi se u beogradskom Narodnom muzeju (sl. 7), jedna iz drugog (lošijeg) para u ohridskom Narodnom muzeju. Možda bi se mogli kompletirati parovi kupovinom kod seljaka;

6. Zlatne naušnice sa lokaliteta Cr'enica kod sela Openice, nedaleko Prentovog mosta, kod ceste Ohrid—Resan, pet kilometara od Ohrida i to: a) jedan par sa crncem, koji su slučajno otkopali radnici godine 1956 pri gradnji spomenute ceste (sl. 8; kod jedne naušnice otpala je i izgubila se glava); b) dva para takvih istih sa crncem, nađena pri sistematskom kopanju na istom lokalitetu godine 1957; c) jedan par sa lavljom glavom od zlatnog lima, nađen pri sistematskom kopanju u Cr'enici godine 1957; tri primjerka sa lavom (jedan čitav, dva u fragmentima) otkopana g. 1948, — sve sada u ohridskom Narodnom muzeju²⁸⁾;

²⁷⁾ Vidi fotografiju u „Novoj Makedoniji“, Skopje 15 VII 1954, str. 4. Sve izlazi u „Lihnidu“, Tom II.

²⁸⁾ Fotografija jednog primjerka iz t. 6, a izašla je u „Lihnidu“ T. I, str. 147, sl. 10.

7. Materijal iz Budve, nađen prije rata i odnesen u inostranstvo, u nepoznatom pravcu. Jedna budvanska zlatna naušnica ovog tipa sa crncem poznata je iz fotografije²⁹⁾. Nedavno je beogradski Narodni muzej kupio zlatnu ogrlicu iz Budve sa privjescima, koji se sastoje od crnačkih glava od staklene paste sa vratom i kapicom od zlatnog lima. Ti se privjesci podudaraju sa završnim dijelom spomenutih prstenastih naušnica sa

Sl. 8

„negro“ glavom;

8. Materijal iz Crne Gore. — U Gostilju, u Crnoj Gori, kod Skadarskog Jezera, radnici su godine 1956, vadeći šljunak, slučajno otkopali nekoliko grobova i našli u njima, pored ostalog, zlatnih helenističkih naušnica sa „negro“ glavom od staklene paste; naušnice koje spadaju u gore navedenu kategoriju. Radnici su nađene primjerke prodali

privatnicima. Znamo da se dva od tih primjeraka sada nalaze kod privatnika u Zagrebu. Povodom spomenutog slučajnog nalaza vršila su se u spomenutom mjestu godine 1956 do 1958 stručna arheološka iskapanja (sarajevski arheolozi) koja su bila uspješna. Otkrila se predrimska nekropola sa domaćim i importiranim materijalom. Našlo se, pored ostalog, i novih primjeraka naušnica spomenutog tipa. Materijal se nalazi u cetinjskom Narodnom muzeju. Očekujemo publikaciju. Mnogo polazemo na ovaj materijal sa Skadarskog jezera naročito zbog toga što je tu nađeno i novca ilirskog kralja Gentija. Predosjećamo, da će se stvar iskoristiti za hronotaksu naušnica spomenutog tipa kod nas.

9. Srebrne prstenaste naušnice sa „negrom“, nađene odavna u Gorici u Hercegovini, poznate iz Truhelkine publikacije³⁰⁾, predstavljaju posebnu varijantu spomenutog osnovnog tipa prstenaste naušnice. Odgovaraju im primjerci i posebni dijelovi, koje je pred posljednji rat direktor Abramić nabavio za splitski Arheološki muzej (v. sl. 9)³¹⁾. Taj materijal, koji se sada nalazi u Splitu, nabavljen je u Imotskom.

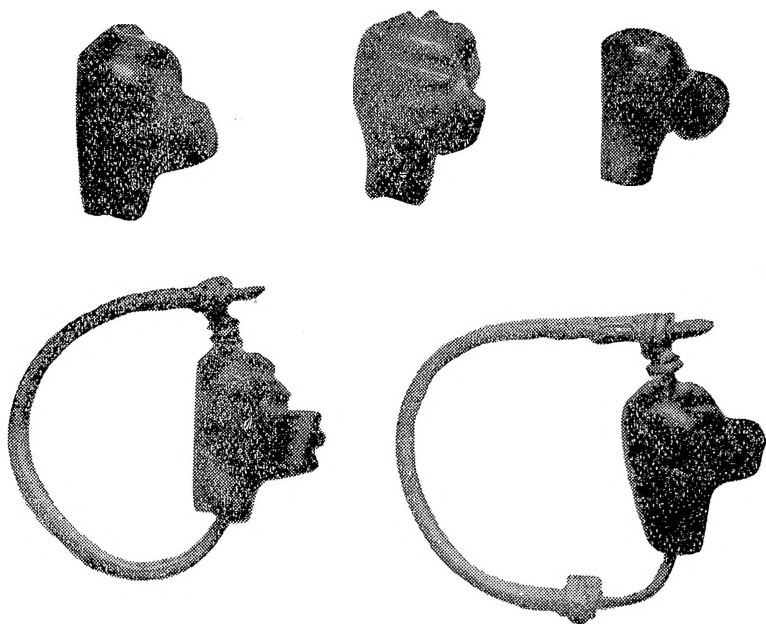
²⁹⁾ Duje Rendić—Miočević, *Oko datiranja srebrna zoomorfnog nakita iz goričke ostave*, „Peristil“ 1957, 34, Tabla III, 6.

³⁰⁾ Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini XI (1899), 389 sq. i XXIV (1914), 125, sl. 120.

³¹⁾ Vidi kod Rendića, o. c., 33 sq., Tabla II, 3—7.

Možda je nađen u Gorici, jer se prilično podudara sa goričkim materijalom, koji se nalazi u sarajevskom Narodnom muzeju. Nije još utvrđeno sa sigurnošću, da li se radi o jednom ili o dva nalazišta ovakvih naušnica u zaleđu srednjeg Jadrana.

Imamo vijesti o još jednom primjerku. U Istri, nedaleko Poreča, nedavno je nađena jedna srebrna prstenasta naušnica ovog osnovnog tipa sa crncem. Očekujemo поближе podatke.

Sl. 9

*

Ono što je napisano o antičkom nakitu, posebno o naušnicama (Hadaczek i drugi), treba da se dopuni podacima sa našeg jugoslovenskog arheološkog terena. U budućim publikacijama te vrste zlatne polumjesečaste naušnice iz Demir Kapije sigurno će imati vidno mjesto kao umjetnički radovi prvog reda. Helenističke prstenaste naušnice iz naših nalazišta različite su estetske, umjetničke vrijednosti. Neki će primjerci imati vidno mjesto i u tom pogledu. Glavno je to, da dosadašnju kartu nalazišta naušnica tog tipa treba dopuniti imenima naših mjesta: Ope-nica, Koselj, Ohrid, Trebeniško Kale, Delagožda, Budva i Gostilj. Posebnim znakom na karti treba označiti hercegovačku Goricu i možda još neko mjesto oko Imotskog, pa neki lokalitet u Istri. Ima izgleda da će se u najskorije vrijeme ta karta, koju planiramo, dopuniti sa još nekoliko mjesnih imena oko Ohridskog jezera.

Sudeći prema dosadanjim nalazima, helenističke prstenaste naušnice javljaju se kod nas na obali ili u nedalekom zaleđu Jadranskog Mora.

Ovakvog helenističkog nakita nije nađeno u Istočnoj Makedoniji, koja, kako vidjesmo, ne oskudijeva grčkim nakitom, naušnicama drugog oblika. Najbliže nam nalazište ovakvih helenističkih naušnica van Jugoslavije je Kastorija, današnji Kostur. Tamo je nađeno naušnica ovog tipa sa lavom³³⁾. Kastorija je u zaleđu Jonskog Mora, a nije mnogo udaljena, znamo, od Ohridskog Jezera. Nameće nam se misao o geografskoj povezanosti svih naših zapadnih lokaliteta, u kojima je nađeno naušnica spomenutog tipa. Ti su krajevi bili, neposredno ili posredno, na dohvatu trgovaca, koji su operirali u istočnim lukama Jadranskog i Jonskog Mora. Budva nam je najevidentnija. Helenistički nakit, nađen prije Drugog svjetskog rata u Budvi, nažalost raznesen na sve strane, bio je najkompletniji. Lavlje glave na krajevima poznate budvanske zlatne ogrlice, crnačke glave kao privjesci na spomenutoj zlatnoj ogrlici iz Budve, koju je nabavio beogradski Narodni muzej, pa spomenuta zlatna budvanska naušnica sa crncem, pretstavlja materijal, koji sintetizira sve što se sporadično javlja u gore spomenutim našim nalazištima. U vezi sa hronotaksom naušnica spomenutog tipa potsijećamo na okolnost da je na Trebeniškom Kaleu nađen sa ovakvim naušnicama zajedno i novac Aleksandra Velikog. Nešto je od toga i mlađe, bar iz drugog vijeka st. e. Vidjećemo, što će se dati da uradi sa novcem kralja Gentija iz Gostilja.

U vezi sa tezom o ohridskom području kao zaleđu Jadrana, koja se daje potkrijepiti literarnim potvrđama, treba podvući da se u ohridskom području sve više javljaju arheološki spomenici, kojima je mnogo lakše naći analogije na zapadu nego na istoku. To se najbolje vidi kod ovih helenističkih naušnica. Ne iznenađuje što za naušnice sa ohridskog područja sa „negro“ glavom najbliže analogije u inostranstvu nalazimo u Južnoj Italiji³³⁾.

Veze ohridskog kraja sa Jadranom i Jonskim Morem, koje podvlačimo, ne smijemo ekskluzivirati. Bilo je dobrih veza i sa jugoistokom i istokom. Zlatnim naušnicama sa golubicom i rubinom, koje su nađene godine 1953 na Trebeniškom Kaleu³⁴⁾, najbliže nađenu analogiju imamo iz makedonske Pelle³⁵⁾.

Skoplje.

P. Lisičar.

³³⁾ Pollak, o. c., Tafel IX, 114 i 123.

³³⁾ Marshall, o. c., str. XXXVIII (sa citatom iz Teofrasta o crncu).

³⁴⁾ „Nova Makedonija“, kao u nap. 27; „Lihnid“, I, str. 143, sl. 2.

³⁵⁾ Pollak, o. c., Taf. X, 177.

RÉSUMÉ

P. Lisičar: BOUCLES D'OREILLE ANTIQUES TROUVÉES EN YUGOSLAVIE

Ce qui a été écrit à propos des boucles d'oreilles grecques et hellénistiques devrait être complété par les données, que nous ont fournies les trouvailles faites en Yougoslavie depuis cette dernière quarantaine d'années. Les boucles antiques de notre terrain archéologique, dont nous y donnons un aperçu, proviennent des contrées méridionales, de Macédoine, de Dalmatie et de Monténégro, où les commerçants helléniques et hellénistiques opéraient directement ou indirectement.

A Radolišta, près de Struga, non loin du lac d'Ohrid (Lychnidius lacus), on a trouvé avant la Seconde guerre mondiale, dans les tombeaux d'une nécropole pré-romaine, des boucles d'argent en forme de croissant, ou „a navicella“. Ljubiša Popović les a publiées, en les datant du VIe—Ve siècle. D'après d'autres matériaux du IVe siècle, trouvés avec les boucles, nous les datons du Ve—IVe siècle. De la même époque peuvent être les boucles trouvées à Erdut, publiées par Vinski.

A Demir Kapija en Macédoine (Στενή) on a trouvé depuis longtemps, par hasard, d'admirables boucles d'oreilles d'or en forme de croissant (a navicella), dont nous n'avons plus que des descriptions, puisqu'on les a vendues partout. Un exemplaire dont nous disposons, maintenant au Musée archéologique de Skopje, est le fruit des fouilles archéologiques faites à Demir Kapija en 1952. C'est une boucle d'or de forme mentionnée, minutieusement granulée. Ces boucles de Demir Kapija sont du IVe siècle, vu qu'elles, ou la plupart d'elles, sont trouvées avec les vases attiques à figures rouges du quatrième siècle.

On doit noter aussi deux boucles d'oreilles d'or en forme de croissant (a navicella), dont l'une est trouvée aux environs de Kočani, en Macédoine, maintenant au Musée ethnographique de Skopje, et l'autre, trouvée dans les ruines d'Ulpiana, maintenant au Musée de Priština. Postérieures ou non aux boucles de Demir Kapija, elles accusent leur prototype hellénique ou hellénistique.

Il nous semble vraisemblable que certaines pièces de bijoux d'or, trouvées dans les tombeaux de Gorenci—Trebenište, aient fait partie des boucles d'oreilles composées de plusieurs morceaux superposés. Nous pensons à la „pendeloque en or en forme de pyramide“ et à la „pendeloque en or en forme ovulaire“ (v. Catalogue du Musée de Belgrade, Planches VI—VII).

A propos des „boucles d'oreille en forme d'entonnoir“, connues chez nous d'abord à Trebenište—Gorenci (v. le Catalogue mentionné, Planche V), nous notons qu'on a trouvé récemment de semblables exemplaires à Crnobuki, au nord, et à Graešnica, au sud de Bitola (v. fig. 3).

Mais le type de boucles antiques le plus fréquent actuellement sur le terrain archéologique yougoslave c'est la boucle d'oreille d'or hellénistique en forme d'anneau ouvert, se terminant à un bout en tête de lion, en tête négroïde d'homme („negro“), en forme de grappe de raisin, ou autrement. La tête de lion et la grappe de raisin sont ordinairement „oro battuto“, tandis que la tête de „negro“ est exécutée en pâte vitrée. Nous connaissons les exemplaires suivants:

1. Les exemplaires publiés par Vulić, Spomenik XCVIII, 232, Nro 463;

2. Des boucles d'or trouvées à Trebeniško Kale: a) une avec l'ornement en forme de grappe de raisin; b) une ornée de tête de lion; c) une paire avec le „negro“ de pâte vitrée; d) une paire comme sous c) avec les restes très réduits de pâte vitrée; a, b, d trouvée de 1953; la paire c trouvée en 1954. Toutes au Musée archéologique d'Ohrid;

3. Six boucles d'or trouvées à Delagožda, au nord du lac d'Ohrid, maintenant au Musée national de Belgrade (quelquesunes en fragments); ornement: „negro“ en pâte vitrée;

4. Des fragments d'une boucle d'or trouvés à Ohrid—Činar; ornement: grappe de raisin. Ils se trouvent à Ohrid, Musée archéologique;

5. Deux paires boucles d'or trouvées à Kosel près d'Ohrid, dont une pièce (une boucle) est vendue au Musée d'Ohrid, une (de l'autre paire) au Musée de Belgrad. Ornement: tête de lion;

6. Quatre paires de boucles d'or trouvées à Openica—Cr'enica—Prentov most, au nord d'Ohrid, dont trois paires avec le „negro“ de pâte vitrée et une paire avec le lion (oro battuto); tout actuellement au Musée d'Ohrid. D'abord, en 1956, on a trouvé par hasard une paire (une pièce en fragments) avec les „negro“. Les autres exemplaires furent excavés par V. Lahtov en 1957;

7. Les boucles d'or avec le „negro“ trouvées à Budva (voir chez Rendić, „Peristil“, 1957, 34). On doit voir le collier d'or orné des „negros“ (têtes), provenant de Budva, vendu au Musée national de Belgrade;

8. Les boucles d'or avec le „negro“ des tombeaux de Gostilj, Monténégro près de Skadarsko jezero (Lacus Labeaticus); les premières pièces trouvées par hasard en 1956 et vendues aux particuliers (à Zagreb), les autres découvertes par les archéologues en 1956—1958, et déposées au Musée de Cetinje.

9. Des boucles d'argent avec le „negro“ trouvées depuis longtemps à Gorica—Hercegovina, publiées par Truhelka et des boucles semblables incomplètes achetées à Imotski par le Musée archéologique de Split (fig. 9).

L'auteur souligne, que les boucles hellénistiques en forme d'anneau ouvert avec le lion, „negro“ etc., qui font défaut en Macédoine orientale (riche en boucles antiques d'autres formes) apparaissent habituellement dans les contrées occidentales (Macédoine, Monténégro, Dalmatie). D'où la conclusion à propos des relations commerciales et culturelles entre les habitants de ces contrées occidentales. On y voit une preuve de plus que les habitants antiques de Lychnidus et leurs voisins avaient des relations sensibles avec les occidentaux.
